

Η Θεσσαλονίκη από τον 19^ο στον 21^ο αιώνα: ένα ρόδο της Ανατολής ανθίζει στη σκιά της Δύσης

Μιλτιάδης Δημητρίου, Χριστίνα Καπίταλη, Νικόλαος Λάγιος,
Αλέξανδρος Μοσχόπουλος, Δαμιανός- Εμμανουήλ Μουτεβελίδης,
Σπυρίδων Μπάμπας, Ελεάνα Μπλόσκα, Δημήτριος Μπόσκου,
Ευάγγελος Νταόπουλος, Παρασκευή Ντίνα

Αρσάκειο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης, Τάξεις: Β´ - Γ´

Υπεύθυνοι Καθηγητές: *Αλέξανδρος Αλεξίου, Ελένη Κόντα*

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Θεσσαλονίκη από τη στιγμή της ίδρυσής της από τον Κάσσανδρο, το 316-5 π.Χ., δεν έπαψε ποτέ να είναι μια μεγάλη και σημαντική πόλη, μια μητρόπολη των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου. Πρωτεύουσα επαρχίας του Ρωμαϊκού Κράτους, θέματος στο Βυζαντινό (όταν και είχε τον τίτλο της Συμβασιλεύουσας), ποτέ δεν έχασε την κοινωνική και πολιτιστική της λάμψη. Η λάμψη αυτή λειτούργησε ως πόλος έλξης πολλών λαών που στη διάρκεια των αιώνων, παράλληλα με το πληθυσμιακά και πολιτιστικά κυρίαρχο ελληνικό στοιχείο, εγκαταστάθηκαν στην πόλη, για μικρότερο ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, ρίζωσαν, δημιούργησαν πολιτισμό και άφησαν σημάδια και μνημεία. Ήδη από τα ρωμαϊκά χρόνια γνωρίζουμε την ύπαρξη ακμαίας εβραϊκής κοινότητας, μαζί με τους πολλούς Ρωμαίους, αλλά και ελληνόγλωσσους ανατολίτες. Στα Βυζαντινά χρόνια η Θεσσαλονίκη αποκρούει πολλές σλαβικές πολιορκίες, αλλά έχει γνωρίσει και δύο οδυνηρές αλώσεις: από τους Σαρακηνούς πειρατές, το 904, και από τους Νορμανδούς το 1185. Στα 1204 ακολουθεί την Κωνσταντινούπολη στη μοίρα της Φραγκοκρατίας και το 1430 πέφτει οριστικά στα χέρια των Οθωμανών Τούρκων.

2. 19^{ος} ΑΙΩΝΑΣ- ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΚΣΥΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ

Η Θεσσαλονίκη στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα γνώρισε πολλές διαφοροποιήσεις. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα οι «φραγκικές αξίες» εξαπλώνονταν σε όλη την πόλη. Η Θεσσαλονίκη δημιούργησε διασυνδέσεις με τη δυτική Ευρώπη. Στον τομέα των συγκοινωνιών, ο αριθμός των πλοίων που έμπαιναν στην πόλη πενταπλασιάστηκε μόλις σε τρεις δεκαετίες και η αξία των εισαγόμενων προϊόντων αυξήθηκε πάρα πολύ. Το 1871, άρχισαν τα έργα για τη σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκη-Πρίστινα, και άλλες δύο γραμμές συνέδεαν την πόλη με την Κωνσταντινούπολη και την πόλη του Μοναστηρίου. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, έγιναν πολλές αλλαγές στον τρόπο ζωής των Ελλήνων, των Εβραίων και των Μουσουλμάνων και χτίστηκαν νέα σπίτια στο ιστορικό κέντρο που ήταν πολύ διαφορετικά και σύγχρονα για την εποχή εκείνη. Επιπρόσθετα, ο Σαμπρί Πασάς, ο έπαρχος- με σημερινούς όρους- της Θεσσαλονίκης, ερχόμενος από τη Σμύρνη, άρχισε τη διαδικασία ανάπτυξης των προαστίων της πόλης και σημάδεψε την αρχή του πιο φιλόδοξου οικοδομικού προγράμματός της. Τότε δημιουργήθηκε η περίφημη Συνοικία των Εξοχών, στα ανατολικά της πόλης, που διακοσμήθηκε κυρίως με επαύλεις των πλούσιων θεσσαλονικέων επιχειρηματιών όλων των εθνοτικών κοινοτήτων της πόλης. Πολλές από αυτές τις επαύλεις σώζονται και σήμερα ως διατηρητέα μνημεία και αναδίδουν τον αέρα του κοσμοπολιτισμού που έπνεε στην πόλη στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20ου αιώνα. Την ίδια εντύπωση διασώζουν και τα δημόσια κτήρια της εποχής (Διοικητήριο, Γ´ Σώμα Στρατού, Κρατικό Ωδείο, Φιλοσοφική Σχολή), αλλά και τα βιομηχανικά (π.χ. ο αλευρόμυλος Αλλατίνι) κτισμένα όλα από διακεκριμένους ευρωπαίους αρχιτέκτονες όπως ο Βιταλιάνο Ποζέλι και ο Ερνέστος Τσίλλερ. Στη συνέχεια, άνοιξαν πολλά καταστήματα με ποικιλία προϊόντων στους χώρους της Θεσσαλονίκης και εκσυγχρονίστηκαν τα μέσα μαζικής μεταφοράς, το σύστημα ύδρευσης και εγκαινιάστηκε ο φωτισμός με αέριο. Παράλληλα, το 1898, ο δήμος ανακοίνωσε τα πρώτα ονόματα οδών της πόλης.¹

¹ Βλ. Σούλα Νικόλα και Μπεδρελίδου- Κυριακοπούλου Μαρίας, *Μνήμες Θεσσαλονίκης*, Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη, 2002, σσ 25-29

Το 1869, επίσης, ιδρύθηκε μια επίσημη εφημερίδα που λεγόταν «Σελανίκ». Όλες αυτές οι αλλαγές έκαναν τη Θεσσαλονίκη πιο σύγχρονη και πολυπολιτισμική πόλη με δυτικοευρωπαϊκό προσανατολισμό.²

3. Ο 20^{ος} ΑΙΩΝΑΣ ΤΩΝ ΡΙΖΙΚΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Στο πλαίσιο των σεισμικών γεωπολιτικών αλλαγών που έφερε ο 20^{ος} αιώνας, αναδιαμορφώνονται και τα κράτη των Βαλκανίων. Κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο (1912-13) η Θεσσαλονίκη απελευθερώνεται από τον ελληνικό στρατό, μετά από ιδιαίτερη επιμονή του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου, που αντιτάχθηκε στην επιθυμία του αρχιστράτηγου Κωνσταντίνου να πορευθεί ο στρατός προς το Μοναστήρι και να αφήσει, έτσι, τη Θεσσαλονίκη στους Βουλγάρους. Ανήμερα της γιορτής του πολιούχου Αγίου Δημητρίου (26/10/1912), ο Χασάν Ταχσίν πασάς, υπογράφει το πρωτόκολλο παράδοσης της πόλης στους Έλληνες, οι οποίοι διοικούν την πόλη δείχνοντας σεβασμό στις διαφορετικές πολιτισμικές εθνότητες, τους Εβραίους και τους Τούρκους.³ Λίγο αργότερα, το 1914, ξεσπά ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Θεσσαλονίκη σχετίζεται άμεσα με ένα από τα βασικά πολεμικά θέατρα: το μακεδονικό μέτωπο. Τον Οκτώβριο του 1915 αρχίζουν να αποβιβάζονται και να στρατοπεδεύουν στη Θεσσαλονίκη πολυάριθμες αγγλικές, γαλλικές και, αργότερα, σερβικές και ρωσικές δυνάμεις, που αποτελούν, για τους συμμάχους της Αντάντ, τη Στρατιά της Ανατολής. Και από τον Οκτώβριο του 1916 φιλοξένησε μέχρι τον Ιούνιο του 1917 την Κυβέρνηση του Βενιζέλου και του κινήματος της «Εθνικής Αμύνης». Η Θεσσαλονίκη στα χρόνια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου βιώνει την πιο κοσμοπολίτικη φάση της μακρόχρονης ιστορίας της.⁴

Κολοσσιαία σημασία για τη μορφή και την εξέλιξη της πόλης έπαιξε η μεγάλη πυρκαγιά που ξέσπασε το απόγευμα της 5^{ης} Αυγούστου του 1917 από μια κουζίνα στη διεύθυνση Ολυμπιάδος 3 και μέχρι το βράδυ της επόμενης μέρας που έσβησε κατέκαυσε το μεγαλύτερο μέρος του ιστορικού κέντρου της πόλης. Η εικόνα της Θεσσαλονίκης ως οθωμανικής πόλης σχεδόν δεν υπήρχε πια, παρά την επιβίωση αρκετών μνημείων στην πυρίκαυστη ζώνη (Αλκαζάρ, Αλατζά Ιμαρέτ, Μπεζεστένι, Γενί Χαμάμ και άλλα). Από τις φλόγες της μεγάλης πυρκαγιάς μια νέα πόλη είχε την ευκαιρία να αναδυθεί. Μια «ευρωπαϊκή», πια, Θεσσαλονίκη. Η πυρκαγιά προκάλεσε αλλαγές που ήταν καινοτόμες και χτυπούσαν στη ρίζα τους τα παλιά προβλήματα της πόλης. Αλλαγές στο ρυμοτομικό σχέδιο της Θεσσαλονίκης, καινούργια κτήρια και συνοικίες, μεγαλύτερη άνεση χώρου, μεγαλύτερες πλατείες, και γενικότερα, η ίδρυση ενός συστήματος πιο φιλικού και ασφαλέστερου όσον αφορά πολλούς τομείς.⁵ Όπως σωστά έχει διατυπωθεί, η πυρκαγιά αυτή γέννησε τη σημερινή πόλη. Η πυρκαγιά άφησε ανεξίτηλο το σημάδι της στην ιστορία και τη μνήμη όχι μόνο της πόλης, αλλά και της Ευρώπης: καταγράφηκε με πολλούς τρόπους και αποτυπώθηκε στη λογοτεχνία. Μία πρόσφατη σχετικά αποτύπωση (2011) ανήκει στην Αγγλίδα συγγραφέα Βικτώρια Χίσλοπ, στο μυθιστόρημά της «Το Νήμα» («The Thread»). Ακολουθεί μια σύνοψη της περιγραφής που η Χίσλοπ παραθέτει στο τρίτο κεφάλαιο του μυθιστορηματός της.

Στο μυθιστόρημα της Βικτώρια Χίσλοπ «Το Νήμα» η δράση λαμβάνει χώρα στη Θεσσαλονίκη, μια ακμάζουσα πόλη του εμπορίου και της εκθαμβωτικής πολιτιστικής ποικιλίας, που πρόσφατα απελευθερώθηκε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και κατοικείται εξίσου από Χριστιανούς, Μουσουλμάνους και Εβραίους. Μια ζεστή μέρα τον Αύγουστο του 1917 και σε ένα από τα πιο κομψά παραθαλάσσια αρχοντικά της πόλης η Όλγα Κομνηνού, η όμορφη σύζυγος ενός αυταρχικού και φιλόδοξου βαρόνου της κλωστοϋφαντουργίας, του Κωνσταντίνου Κομνηνού, φέρνει επιτέλους στον σύζυγό της το παιδί που λαχταρούσε - έναν γιο, τον Δημήτρη. Την ίδια μέρα μια πυρκαγιά ξέσπασε σε άλλο σημείο της Θεσσαλονίκης και καταστρέφει μεγάλα τμήματα της

² Mark Mazaower, *Θεσσαλονίκη, Πόλη των φαντασμάτων, Χριστιανοί Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950*, μετάφραση Κώστας Κουρεμένος, Αθήνα 2006, σσ 273-282

³ Βλ. Απόστολου Βακαλόπουλου, *Συνοπτική Ιστορία της Θεσσαλονίκης*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1985, σσ 55-56

⁴ Βλ. Τομανάς, Κ., (1995), *Χρονικό της Θεσσαλονίκης, 1875-1920*, Νησίδες, Θεσσαλονίκη, σσ 115-120

⁵ Βλ. Mark Mazaower, *ό.π.* σσ 380-383

παλιάς πόλης. Αυτή η πυρκαγιά, γνωστή ως Μεγάλη Πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης, ξεκίνησε σε μια φτωχή περιοχή στο βορειοδυτικό τμήμα της πόλης. Ήταν Σάββατο απόγευμα και μια φτωχή γυναίκα άρχισε να μαγειρεύει δείπνο για την οικογένειά της. Από αυτήν ξεκίνησε η φωτιά. Λόγω έλλειψης νερού στην πόλη, η φωτιά ήταν ασταμάτητη. Με ένα πλήθος εκρήξεων οι στρατιώτες των Συμμαχικών στρατευμάτων προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα ρήγμα στην πυρκαγιά, μάταια όμως. Ενώ ο Κομνηνός και ο αδερφός του Λεωνίδα προσπαθούσαν απεγνωσμένα να φέρουν τα υφάσματά τους σε ένα ασφαλές μέρος, ο Τάσος, ο επιστάτης στον εκθεσιακό χώρο των Κομνηνών, σκοτώθηκε, καθώς επέστρεφε, για να πάρει το βιβλίο παραγγελιών για τον Κωνσταντίνο. Τελικά η φωτιά πέρασε την Εγνατία και κατέστρεψε το σπίτι και την αποθήκη του Κομνηνού (τη μεγαλύτερη αποθήκη υφασμάτων στην Ελλάδα). Κατάφεραν να σώσουν την Όλγα και τον νεογέννητο Δημήτρη και τους μετέφεραν με ασφάλεια στην Περαιά. Η Χίσλοπ περιγράφει τον «θάνατο μιας πόλης» στη Θεσσαλονίκη, εστιάζοντας στην απεικόνιση της καταστροφής σε εκκλησίες, μιναρέδες και συναγωγές, τράπεζες, ξενοδοχεία και παραθαλάσσια καφέ. Ήταν πράγματι «ο θάνατος μιας πόλης», όπως το έθεσε μια τοπική γαλλόφωνη εφημερίδα. Ήταν το πρώτο από τα πολλά καταστροφικά γεγονότα που θα άλλαζαν αυτή την πόλη για πάντα, καθώς ο πόλεμος, ο φόβος και οι διώξεις άρχισαν να διχάζουν τους ανθρώπους της.⁶

Αμέσως μετά την πυρκαγιά η ελληνική κυβέρνηση καλεί τον περίφημο Γάλλο αρχιτέκτονα και πολεοδόμο Ερνέστο Εμπράρ για να ξανασχεδιάσει το κέντρο της πόλης. Ο Εμπράρ πράγματι εκπονεί πρωτοποριακά και καλαίσθητα σχέδια ανάδειξης της πόλης και κυρίως του δημόσιου χαρακτήρα της, που, όμως, δυστυχώς, έμειναν στα χαρτιά εξαιτίας κομματικών και προσωπικών μικροσυμφερόντων. Μόνο η Πλατεία Αριστοτέλους και ο οδικός της άξονας δημιουργήθηκαν, πολύ αργότερα, σύμφωνα με τα σχέδια του ιδιοφυούς αρχιτέκτονα. Μια μεγάλη ευκαιρία για τη Θεσσαλονίκη να ενταχθεί στον παγκόσμιο χάρτη της πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής πρωτοπορίας πήγε χαμένη.⁷

Ο επόμενος σταθμός της εξέλιξης της Θεσσαλονίκης εντοπίζεται στα χρόνια 1922-23 και αφορά την έλευση των προσφύγων από τη Μικρά Ασία, την Ανατολική Θράκη και τον Πόντο και, αντιστοίχως την αποχώρηση των μουσουλμάνων, με την ανταλλαγή των πληθυσμών που επέβαλε η Συνθήκη της Λωζάννης (1923). Η κατά καιρούς υποδοχή πολλών προσφυγικών κυμάτων δικαιώνει το χαρακτηρισμό που έδωσε στη Θεσσαλονίκη ο Γ.Ιωάννου: «Πρωτεύουσα των Προσφύγων». Η προσφυγική εισροή από τη Μ.Ασία, που αποτέλεσε και ανθρωπιστική καταστροφή, άλλαξε ριζικά τη δημογραφική ισορροπία της πόλης. Η ολοσχερής καταστροφή του 1922 θα αλλάξει εκ βάθρων τη σύνθεση του πληθυσμού της Θεσσαλονίκης: οι 20.000 που θα έρθουν από τον Καύκασο και το 1.000.000 του ελληνισμού της Μ.Ασίας και της Ανατ.Θράκης μετά την τραγική ήττα του ελληνικού στρατού είναι μια αληθινή ανθρωποπλημμύρα. Δημοσιογραφικές περιγραφές αλλά και οι μαρτυρίες των ίδιων των προσφύγων μιλούν για τις άθλιες συνθήκες ζωής τον πρώτο καιρό της προσωρινής εγκατάστασής τους. Με τον προσφυγικό πληθυσμό να είναι μεγαλύτερος του 1/3 των κατοίκων στη Θεσσαλονίκη του 1928 και με την τραγωδία της πυρκαγιάς, το αίτημα της αστικής ανοικοδόμησης είναι πιεστικό. Η Άνω Πόλη και η περιοχή πάνω από τον Άγιο Δημήτριο θα κατακλυσθούν από προσφυγικά σπίτια σ' ένα ευρύ τόξο 16 χιλιομέτρων. Η κάλυψη των στεγαστικών τους αναγκών θα οδηγήσει σε πολεοδομική αναρχία στη Θεσσαλονίκη.⁸ Με ζοφερά χρώματα περιγράφει ο γενικός διοικητής Μακεδονίας το 1928 την κατάσταση στην Καλαμαριά και την Άνω Πόλη, όπου διαβιούσαν πάνω από 200.000 άνθρωποι, σε απόσταση αναπνοής από τις πολυτελείς κατοικίες των πλουσίων. Η μαρτυρία δημοσιογράφου της εποχής μιλάει για αθλιότερες ακόμη συνθήκες στην παραγκούπολη Τενεκέ- Μαχαλά πίσω από το Σταθμό:

⁶ Η περίληψη έγινε από το βιβλίο της Βικτώρια Χίσλοπ, *Το Νήμα*, Διόπτρα, Αθήνα, 2011

⁷ Βλ. Παπαγιαννόπουλου Απόστολου, *Η Μεγάλη Πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης του 1917 και το Νέο Σχέδιο Εμπράρ*, στο *Νέα Εστία: Αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα, 1985, σσ 305-313

⁸ Βλ. Τσακσίρα Λάμπρου, *Στην παλιά Θεσσαλονίκη. Μια Περιδιάβαση με Λόγο και Εικόνα*, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη, σσ 207-211

εξαθλίωση, αρρώστιες, συνωσιτισμός και απaráμιλλη φτώχεια.⁹ Αντίθετα, η Τούμπα αναπτύσσεται σε προνομιακό προάστιο, ψηλότερα από την παλιά πόλη και με ευρύχωρο σχεδιασμό για τις οικιστικές ανάγκες των 32.000 προσφύγων- κατοίκων της. Το ίδιο εντυπωσιακές είναι και οι Σαράντα Εκκλησιές με τον προσφυγικό της πληθυσμό να προσλαμβάνει ντόπιους αρχιτέκτονες. Προσπάθειες για αξιοπρεπή διαβίωση γίνονται και σε άλλες περιοχές της πόλης (Νεάπολη, Άνω Πόλη). Ουσιαστικά με την ανταλλαγή των πληθυσμών και την έλευση των προσφύγων γεννιέται η σημερινή Θεσσαλονίκη. Όλη η Άνω Πόλη, που κατοικούνταν από μουσουλμάνους, τώρα κατοικείται από Έλληνες πρόσφυγες. Το ίδιο και οι νέες συνοικίες που δημιουργούνται: η Καλαμαριά, το Πανόραμα, η Πολίχνη, η Τούμπα, οι Σαράντα Εκκλησιές, η Τριανδρία και όλες οι δυτικές συνοικίες (Νεάπολη, Συκιές, Κορδελιό, Μενεμένη, Αμπελόκηποι, Ωραιόκαστρο) Ας σημειώσουμε επίσης πως στις δεκαετίες του 1920-30 οι δημοτικές αρχές κατεδάφισαν όλους τους μιναρέδες (εκτός από της Ροτόντας), σε μια προσπάθεια εξάλειψης κάθε μουσουλμανικού παρελθόντος της πόλης.

Πολύ σημαντικό ρόλο έπαιξε στην ιστορία και τη διαμόρφωση της Θεσσαλονίκης η εβραϊκή κοινότητα, που εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη στα τέλη του 15^{ου} αιώνα, εκδιωγμένη από χώρες της Δυτικής Ευρώπης, κυρίως από την Ισπανία. Οι εβραίοι ρίζωσαν και άνθισαν στη Θεσσαλονίκη και έφθασαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα να αποτελούν την πρώτη πληθυσμιακά κοινότητα της πόλης, με 157.000 μέλη το 1913. Στη Θεσσαλονίκη δημιουργήθηκε και το σημαντικότερο σύγχρονο εβραϊκό μνημείο στην Ελλάδα, η Συναγωγή των Μοναστηριωτών στη οδό Συγγρού, που διασώθηκε επειδή χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της Κατοχής ως αποθήκη του Ερυθρού Σταυρού. Η ακμαία αυτή κοινότητα εξολοθρεύθηκε από τους Γερμανούς ναζιστές το 1943, σε μια από τις απεχθέστερες ωμότητες του 20^{ου} αιώνα. Η Θεσσαλονίκη κατελήφθη από τις γερμανικές δυνάμεις στις 9 Απριλίου 1941. Ως αποτέλεσμα του λιμού που επέβαλαν οι κατακτητές περίπου 5000 θεσσαλονικείς έχασαν τις ζωές τους. Από την αρχή της κατοχής φάνηκε πως οι Εβραίοι θα γίνονταν στόχος. Το εβραϊκό νεκροταφείο της πόλης καταστράφηκε τον Δεκέμβριο του 1942. Στις 8 Φεβρουαρίου 1943 δόθηκε εντολή σε όλους τους θεσσαλονικείς Εβραίους να φοράνε κίτρινο αστέρι, να σημαδέψουν τα μαγαζιά τους και να μένουν σε γκέτο. Στις 14 Μαρτίου ο αρχιραβίνος Κόρετς διατάχθηκε από τους Γερμανούς να ενημερώσει τους Εβραίους πολίτες πως θα εκτοπιστούν στην Κρακοβία. Τα πρώτα τρένα γεμάτα με Εβραίους άρχισαν να φεύγουν με προορισμό τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, κυρίως το Άουσβιτς. Το πρώτο τρένο περιελάμβανε Εβραίους που έμεναν στη διασταύρωση των οδών Ιουστινιανού και Σιατίστης. Στο Άουσβιτς οι Εβραίοι χρησιμοποιούνταν ως εργάτες και μετά οδηγούνταν στους θαλάμους αερίων. Λίγοι Εβραίοι βρήκαν κρησφύγετο στα σπίτια συμπολιτών τους Χριστιανών. Έως τα μέσα του Ιουλίου όλοι οι Εβραίοι είχαν εκτοπιστεί από την πόλη. Σύμφωνα με γερμανικά αρχεία σαράντα πέντε χιλιάδες άνθρωποι έφτασαν στο Άουσβιτς από τη Θεσσαλονίκη.¹⁰ Από αυτούς επέστρεψαν στη γενέθλιά τους πόλη λιγότεροι από δύο χιλιάδες.

Με την εξάλειψη του εβραϊκού στοιχείου χάνεται οριστικά και ο παραδοσιακός κοσμοπολιτικός χαρακτήρας της Θεσσαλονίκης, η οποία μεταβάλλεται στις επόμενες δεκαετίες σε μια «μεγαλοεπαρχιακή» ελληνική πόλη που πασχίζει να βρει το δρόμο της ανάπτυξης¹¹, ανάμεσα στην πραγματικότητα της αντιπαροχής και των πολυκατοικιών και τη μνήμη των αρχοντικών και

⁹ Βλ. Γιαγκιόζη Φαίδωνα, *Θεσσαλονίκη, Πατρίδα χωρίς σύνορα*, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη, 2009, σ 54

¹⁰ Βλ. Mark Mazaower, *ό.π.* σσ 495-520

¹¹ Βλ. Χαστάογλου Βίλμας, Καραδήμου- Γερολύμπου Αλεξάνδρας, *Θεσσαλονίκη 1900-1940. Από τις αντιφάσεις του κοσμοπολιτισμού στην ομοιογένεια της νεοελληνικής πόλης, στο Η Θεσσαλονίκη μετά το 1912, πρακτικά συμποσίου*, Δήμος Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1986 σσ 449-473

των μνημείων.¹² Σημαντικοί σταθμοί θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ο εορτασμός των 2300 χρόνων από την ίδρυσή της (1985) και η επιλογή της σε Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, για το 1997. Ιδιαίτερα η δεύτερη ευκαιρία προίκισε την πόλη με δημόσιες υποδομές εξέχουσας αρχιτεκτονικής (Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Μέγαρο Μουσικής Τελλόγλειο Ίδρυμα. Μονή Λαζαριστών), φιλοξένησε καλλιτεχνικές εκδηλώσεις παγκόσμιου ενδιαφέροντος και ξανάβαλε τη Θεσσαλονίκη στο δίκτυο των πρωτοπόρων ευρωπαϊκών πόλεων.

4. 21^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

Με το πέρασμα στον 21^ο αιώνα η Θεσσαλονίκη θεωρούμε πως τολμά να διεκδικήσει μια θέση στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις. Γίνεται πλέον τουριστικός προορισμός αναδεικνύοντας τόσο το πολυπολιτισμικό της παρελθόν (με μεγάλη αύξηση των τουριστών από το Ισραήλ και την Τουρκία), όσο και τις προνομακές της σχέσεις με τη Βαλκανική ενδοχώρα (με μεγάλη αύξηση των Σλάβων προσκυνητών στον Άγιο Δημήτριο και στις άλλες εκκλησίες της πόλης). Η υποδειγματική ανάπλαση της Νέας Παραλίας, ένα ευρύ δίκτυο αναμόρφωσης και ανάδειξης ιστορικών δρόμων και πλατειών, η διαμόρφωση της Δυτικής Εισόδου, η αξιοποίηση των εγκαταστάσεων του λιμανιού καθώς και η προοπτική ένταξης στην αστική αξιοποίηση των παλιών στρατοπέδων Παύλου Μελά, Καρατάσου και Κόδρα δίνουν στην πόλη έναν αέρα πρωτοπορίας, αντάξιο των παγκόσμιων μητροπόλεων. Πτυχές της καθημερινότητας, όπως η γαστρονομία, η φιλοξενία, η πολεοδομία, η επιτυχής ενσωμάτωση των πολλών νεομεταναστών και προσφύγων, οι συγκοινωνίες (με την επικείμενη αποπεράτωση του μετρό), η επέκταση και ο εκσυγχρονισμός του αεροδρομίου καθιερώνουν τη Θεσσαλονίκη ως μία πόλη ελκυστική στους πολίτες όλου του κόσμου. Η Θεσσαλονίκη ανοίγει πλέον τα πανιά της με αυτοπεποίθηση στις προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα, μεταφέροντας τη φράση του Νικηφόρου Χούμνου από τον 14^ο αιώνα στο παρόν: «Οὐδείς ἄπολις, μέχρις ἂν ἡ τῶν Θεσσαλονικέων ᾗ πόλις». Κανείς δεν είναι άπολις, όσο υπάρχει η πόλη των Θεσσαλονικέων.

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βακαλόπουλος, Απ. (1985), *Συνοπτική Ιστορία της Θεσσαλονίκης*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα
2. Γιαγκιόζης, Φ. (2009), *Θεσσαλονίκη, Πατρίδα χωρίς σύνορα*, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη
3. Ζαφείρης, Χρ. (1990), *Θεσσαλονίκης Τοπιογραφία*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη
4. Hislop, V. (2011), *The Thread*, Headline Publishing Group, Λονδίνο
5. Mazower, M. (2006), *Θεσσαλονίκη, Πόλη των φαντασμάτων: Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950*, μτφρ. Κουρεμένος, Κ., Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα
6. Παπαγιαννόπουλος, Απ. (1985), Η Μεγάλη Πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης του 1917 και το Νέο Σχέδιο Εμπράρ, στο *Νέα Εστία: Αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα, σσ 305-313
7. Σούλας, Ν., Μπεδρελίδου-Κυριακοπούλου Μ., (2002), *Μνήμες Θεσσαλονίκης*, Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη
8. Τομανάς, Κ., (1995), *Χρονικό της Θεσσαλονίκης, 1875-1920*, Νησίδες, Θεσσαλονίκη
9. Τσακσίρας, Λ., (1997), *Στην παλιά Θεσσαλονίκη. Μια Περιδιάβαση με Λόγο και Εικόνα*, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη

¹² Βλ. Ζαφείρη Χρήστου, *Θεσσαλονίκης Τοπιογραφία*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σσ 54-63

10. Χαστάογλου, Β., Καραδήμου- Γερολύμπου Αλ., (1986), Θεσσαλονίκη 1900-1940. Από τις αντιφάσεις του κοσμοπολιτισμού στην ομοιογένεια της νεοελληνικής πόλης, στο *Η Θεσσαλονίκη μετά το 1912, πρακτικά συμποσίου*, Δήμος Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, σσ 449-473